

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Vojena Güttlera, soudců Františka Duchoně a Pavla Rychetského (soudce zpravodaje) o ústavní stížnosti stěžovatelky **Solidní Finance, uzavřený investiční fond, a. s.**, IČO: 29235871, se sídlem v Brně, Špitálka 8, zastoupené JUDr. Milanem Zábržem, advokátem se sídlem v Brně, Veverí 57, proti rozsudkům Městského soudu v Brně č. j. 61 C 78/2011-19 ze dne 31. 10. 2011, č. j. 16 C 76/2011-20 ze dne 13. 10. 2011, č. j. 18 C 78/2011-17 ze dne 19. 9. 2011, č. j. 18 C 76/2011-17 ze dne 23. 9. 2011, č. j. 53 C 75/2011-16 ze dne 25. 10. 2011, č. j. 18 C 74/2011-19 ze dne 14. 10. 2011, č. j. 18 C 77/2011-17 ze dne 14. 10. 2011, č. j. 48 C 74/2011-18 ze dne 10. 11. 2011, č. j. 61 C 76/2011-19 ze dne 31. 10. 2011, a proti rozsudkům Okresního soudu Brno-venkov č. j. 7 C 161/2011-18 ze dne 26. 9. 2011, č. j. 7 C 200/2011-9 ze dne 26. 9. 2011, za účasti **Městského soudu v Brně** a **Okresního soudu Brno-venkov** jako účastníků řízení a 1. **J. N.** 2. **P. L.** 3. **J. D.** 4. **J. N.** 5. **L. R.** 6. **J. Ž.** 7. **B. H.** 8. **Z. J.** 9. **P. H.** 10. **K. K.** 11. **K. H.**, jako vedlejších účastníků řízení, t a k t o :

I. Řízení o ústavní stížnosti se v části, v níž stěžovatelka napadla výroky Městského soudu v Brně a Okresního soudu Brno-venkov, jimiž jí bylo ve věci samé o uložení povinnosti vedlejšímu účastníkovi zaplatit 1 022 Kč s příslušenstvím vyhověno, z a s t a v u j e.

II. Ve zbytku se ústavní stížnost z a m í t á.

O d ů v o d n ě n í :

I.

1. Návrhy doručenými Ústavnímu soudu dne 23. prosince 2011 se Solidní Finance, uzavřený investiční fond, a. s. (dále jen „žalobkyně“ nebo „stěžovatelka“) domáhala, aby Ústavní soud nálezem zrušil v záhlaví uvedená rozhodnutí vydaná v řízení o zaplacení peněžních částek. Z celkového počtu 11 projednávaných ústavních stížností 9 směřovalo proti rozsudkům Městského soudu v Brně a zbývající 2 proti rozsudkům Okresního soudu Brno-venkov. Stěžovatelka v petitu 11 ústavních stížností navrhovala zrušit rozhodnutí nalézacího soudu jako celek; z její argumentace však bylo zřejmé, že brojila jen proti výrokům o náhradě nákladů řízení.

2. Stěžovatelka formálně bezvadnými návrhy brojila proti shora označeným rozhodnutím účastníků řízení, kterými mělo být zasaženo do jejího základního práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 a na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2: při tom měl být zároveň porušován čl. 2 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, neboť jí obecné soudy, ač

byla ve věci úspěšná, nepřiznaly náhradu nákladů řízení, podle příslušných ustanovení vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení a kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 277/2006 Sb. (dále jen „vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb.“). Náhradu nákladů řízení jí naopak přiznaly podle ustanovení § 151 odst. 2 o. s. ř. a vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů.

3. Podle stěžovatelky sice právní úprava umožňuje soudu, aby rozhodl tak, jak je v napadených rozsudcích uvedeno, nicméně z důvodu vzniku „obecného povědomí“ a stabilního a očekávatelného způsobu rozhodování v otázce náhrady nákladů řízení podle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb. se obecný soud k uvedenému výroku neměl uchýlit, a proto navrhla, aby Ústavní soud napadené rozhodnutí pro rozpor s v předchozím bodě uvedenými ustanoveními Listiny základních práv a svobod zrušil.

II.

4. Jelikož v řízení o ústavních stížnostech byla stěžovatelka zastoupena týměž advokátem, přičemž stížnosti směřovaly proti typově shodným rozsudkům nalézacích soudů, Ústavní soud dne 10. 1. 2012 rozhodl v plénu o spojení všech těchto stížností vedených pod sp. zn. I. ÚS 3923/11, sp. zn. IV. ÚS 3924/11, sp. zn. IV. ÚS 3926/11, sp. zn. II. ÚS 3927/11, sp. zn. I. ÚS 3928/11, sp. zn. IV. ÚS 3929/11, sp. zn. I. ÚS 3930/11, sp. zn. IV. ÚS 3931/11, sp. zn. I. ÚS 3932/11, sp. zn. III. ÚS 3933/11 a sp. zn. II. ÚS 3934/11 ke společnému řízení s tím, že budou nadále vedeny pod sp. zn. I. ÚS 3923/11.

5. Ústavní soud si k posouzení věci vyžádal jen některé soudní spisy, a to vzhledem k tomu, že ústavní stížnosti byly koncipovány stejně a lišily se prakticky jen v údajích o účastnících řízení.

6. Z nich se podává, že Dopravní podnik města Brna, a.s. (dále jen „původní věřitel“) postoupil společnosti ANDRA AGENCY, s.r.o. pohledávky za vedlejšími účastníky, sestávající z přírážky k jízdnému (1 000 Kč) a základního jednorázového jízdného (22 Kč), a to za podmínek jednak rámcové smlouvy č. 08/403/5030 o postupování pohledávek, uzavřené dne 24. 11. 2008, a současně té které konkrétní smlouvy o postoupení pohledávek. V souladu s rámcovou smlouvou o postupování pohledávek, v níž původní věřitel konstatuje, že mu ročně vzniká 20-30 tisíc pohledávek v souvislosti s jízdou bez platného jízdního dokladu, a v souladu se závazkem postoupit alespoň 9 000 těchto pohledávek ročně společnosti ANDRA AGENCY, s.r.o., postoupil původní věřitel pohledávky vůči vedlejším účastníkům společnosti ANDRA AGENCY, s.r.o. s tím, že převod byl sjednán jako úplatný, a to za cenu nominální hodnoty pohledávky, sestávající z přírážky k jízdnému (1 000 Kč) a jízdného ve výši základního jednorázového jízdného, platného v době vzniku pohledávky, tj. v souzeném případě 22 Kč. Obchodní společnost ANDRA AGENCY, s.r.o. se pak téměř textově shodnými smlouvami zavázala k převodu alespoň 3 000 takových pohledávek na stěžovatelku ročně, a to za úplatu ve stejné výši, za jakou pohledávky od původního věřitele nabyla;

pohledávky vůči vedlejším účastníkům pak postoupila stěžovatelce smlouvami o postoupení pohledávek č. P2010/1 ze dne 8. 9. 2010, č. P2010/2 ze dne 20. 9. 2010, č. P2010/3 ze dne 14. 10. 2010 a č. P2010/4 ze dne 3. 11. 2010.

7. Ze spisů se dále podává, že obecné soudy vyhověly žalobám stěžovatelky a uložily žalovaným (tomu kterému z vedlejších účastníků) zaplatit jí částku 1 022 Kč s příslušenstvím (výrok I), jakož i nahradit jí náklady řízení v částce 3 720 Kč (výrok II). Obecné soudy shledaly, že ten který vedlejší účastník byl přistižen, jak v Brně cestoval bez platné jízdenky městskou hromadnou dopravou, a proto mu v souladu se smlouvou a právními předpisy vznikla povinnost zaplatit vedle jízdného ve výši 22 Kč ještě přírážku ve výši 1 000 Kč; proti rozhodnutí nalézacího soudu nebylo v souladu s ustanovením § 202 odst. 2 o. s. ř. odvolání přípustné (šlo o tzv. bagatelní věc).

8. Výrok II o náhradě nákladů řízení odůvodnily obecné soudy tak, že byly dány takové okolnosti případu, které si vyžadovaly postupovat podle ustanovení § 151 odst. 2 o. s. ř., jež jim umožňovalo, aby odměnu advokáta stanovily podle advokátního tarifu, neboť s ohledem na okolnosti případu by stanovení odměny advokáta paušální částkou dle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb. neodpovídalo povaze a délce řízení, náročnosti a rozsahu poskytovaných služeb v rámci skutečného průběhu projednávané věci.

9. Stěžovatelka napadla rozhodnutí ústavní stížností; ačkoliv petitum se vždy domáhala zrušení celého rozsudku, z odůvodnění je zřejmé, že nesouhlasí pouze s výrokem II; ve věci samé jí bylo vyhověno a důvod stížnosti proti výroku I napadených rozhodnutí nebyl věcně dán. Tento nesoulad odstranila stěžovatelka při ústním jednání (srov. bod 14 níže).

10. Městský soud v Brně byl vyzván k vyjádření; v podání došlém dne 25. 1. 2012 účastník řízení odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí. Výslovný (ne)souhlas s upuštěním od ústního jednání sdělen nebyl, a proto byl souhlas v souladu s poskytnutým poučením presumován [§ 63 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o „Ústavním soudu“) a § 101 odst. 4 o. s. ř.].

11. Okresní soud Brno-venkov byl vyzván k vyjádření; v podání došlém dne 25. 1. 2012 účastník řízení odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí. Závěrem projevil souhlas s upuštěním od ústního jednání.

12. Ústavní soud vyzval všechny vedlejší účastníky k vyjádření. Ani jednomu však nemohla být výzva zaslána prostřednictvím provozovatele poštovních služeb doručena; proto jim bylo doručováno v souladu s ustanovením § 49 odst. 4 o. s. ř. Žádný z nich si však doručovanou písemnost nevyzvedl a k návrhu stěžovatelky se nevyjádřil.

13. Doručená vyjádření byla stěžovatelce zaslána k replice. V podání došlém dne 1. 2. 2012 stěžovatelka setrvala na svých tvrzeních a vyslovila nesouhlas s upuštěním od ústního jednání.

14. Při ústním jednání, konaném dne 29. 3. 2012, předložil zástupce stěžovatelky rozsudky i v jiných řízeních, než které se staly předmětem ústavní stížnosti, jimiž dokládá svá tvrzení, že soudní praxe je při rozhodování o náhradě nákladů řízení v uvedených věcech zcela nejednotná. Zástupce stěžovatelky v závěrečném návrhu omezil petit ústavní stížnosti jen na výroky o náhradě nákladů řízení a zmínil analogickou situaci v řízení směnečném a šekovém. Jinak nebylo sděleno nic, co by mohlo přispět k dalšímu objasnění věci.

III.

15. Ústavní soud představuje podle čl. 83 Ústavy České republiky soudní orgán ochrany ústavnosti a tuto svoji pravomoc vykonává mimo jiné tím, že ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod. Není proto součástí obecných soudů, není jim instančně nadřazen. Ústavní soud tedy neposuzuje rozhodovací činnost obecných soudů v každém případě, kdy došlo k porušení běžné zákonnosti nebo k jiným nesprávnostem, které svou podstatou spočívají v rovině podústavního práva, ale až tehdy, když takové porušení představuje zároveň porušení ústavně zaručeného základního práva nebo svobody [srov. např. nálezy sp. zn. II. ÚS 45/94 ze dne 25. 1. 1995 (N 5/3 SbNU 17), dostupný in <http://nalus.usoud.cz>].

16. Ústavní soud se již v minulosti zabýval rozhodováním obecných soudů o náhradě nákladů řízení a jeho reflexí z hlediska zachování práva na spravedlivý proces, přičemž pro rozhodování o nákladech řízení formuloval určité ústavněprávní limity. Konstatoval, že rozhodování o nákladech soudního řízení je integrální součástí soudního řízení jako celku a doménou obecných soudů, do nichž mu zásadně nepřísluší zasahovat. Samotný spor o náhradu nákladů řízení, i když se může citelně dotknout některého z účastníků řízení, většinou nedosahuje intenzity způsobilé porušit základní práva a svobody. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je zpravidla oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem České republiky. Obdobně bude soud chránit základní práva a svobody, pokud by došlo v rozhodnutí obecného soudu k procesnímu excesu, který by neměl toliko povahu běžného porušení podústavního práva - jehož náprava není úkolem Ústavního soudu - nýbrž toto vybočení by naopak mělo charakter zřejmého rozporu s principy spravedlnosti, zejména pak v důsledku extrémního nerespektování pravidel upravujících řízení [viz nálezy sp. zn. II. ÚS 198/07 ze dne 3. 5. 2007 (N 74/45 SbNU 171), nálezy sp. zn. I. ÚS 1671/08 ze dne 5. 11. 2008 (N 191/51 SbNU 321), nálezy sp. zn. IV. ÚS 323/05 ze dne 11. 7. 2006 (N 131/42 SbNU 45), nálezy sp. zn. I. ÚS 1126/07 ze dne 22. 11. 2007 (N 206/47 SbNU 647), nálezy sp. zn. I. ÚS 653/03 ze dne 12. 5. 2004 (N 69/33 SbNU 189), dostupné in <http://nalus.usoud.cz>]. Jde-li o výklad a aplikaci předpisů podústavního práva provedeného obecnými soudy, lze je hodnotit za protiústavní, jestliže nepřipustně postihují některé ze základních práv a svobod, případně pomíjí možný výklad jiný, ústavně konformní, nebo je výrazem zjevného a neodůvodněného vybočení ze standardů výkladu, jež je v soudní praxi respektován a představuje tím nepředvídatelnou interpretační libovůli. Obdobně to platí i pro rozpory mezi závěry o skutkovém stavu a provedenými důkazy nutnými k jeho zjištění. Jinak vyjádřeno, pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení (a posléze rozhodnutím v něm vydaným) nebyla dotčena ústavně zaručená práva účastníků, zda řízení bylo vedeno v souladu s těmito principy a zda lze řízení jako celek pokládat za spravedlivé.

17. Základní zásadou, která ovládá rozhodování o náhradě nákladů civilního sporného procesu, je zásada úspěchu ve věci, vyjádřená v § 142 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „o. s. ř.“. V této zásadě se promítá myšlenka, že ten, kdo důvodně bránil své subjektivní právo nebo právem chráněný zájem, by měl mít právo na náhradu nákladů, jež při této procesní činnosti účelně vynaložil, proti

účastníku, jenž do jeho právní sféry bezdůvodně zasahoval. Právo úspěšné procesní strany vůči neúspěšné straně řízení na náhradu nákladů vychází ze základního strukturního principu, který se v civilním sporném procesu uplatňuje, tj. ze systému dvou stran v kontradiktorním postavení, v rámci něž účastníci řízení vystupují jako vzájemní oponenti, uplatňující v řízení protichůdné zájmy. Úspěch jedné procesní strany je tak zároveň neúspěchem jejího procesního odpůrce, přičemž každá strana se v mezích daných občanským soudním řádem snaží pomocí přípustných prostředků docílit vlastního vítězství a prohry protistrany. Je-li procesní strana úspěšná, měl by jí její odpůrce nahradit náklady, které při tom účelně vynaložila, neboť by bylo v rozporu s ochrannou funkcí civilního práva procesního, pokud by civilní proces neumožňoval odstranit zmenšení majetkové sféry účastníka způsobené jenom tím, že byl nucen důvodně hájit svá práva, do nichž někdo jiný zasahoval.

18. Jestliže zvítězivší účastník skutečně nějaké náklady potřebné k účelnému uplatňování nebo bránění práva vynaložil, pak je přisouzení náhrady účelně vynaložených nákladů řízení ve sporném řízení pravidlem, z něž však existují výjimky (kupř. ustanovení § 143, § 147 odst. 1, § 150 o. s. ř.). K tomu, aby při rozhodování o náhradě nákladů řízení soud určil výši odměny za zastupování advokátem, musí být soudu prokázáno, že k tomuto zastupování došlo, a mělo-li by jít o náhradu jiných nákladů, musí být i tyto soudu prokázány (srov. ustanovení § 151 odst. 2 věta poslední o. s. ř.).

19. Rozhodování o náhradě nákladů řízení je integrální součástí civilního soudního řízení, a proto se i na ně musí vztahovat požadavky plynoucí z práva na spravedlivý proces. To jednak znamená vytvoření prostoru pro účinné uplatňování námitek a argumentů účastníky řízení, jednak i povinnost soudu se (nejen) s těmito námitkami a argumenty, jež jsou způsobilé ovlivnit rozhodování, přesvědčivě v odůvodnění vypořádat.

20. Náklady soudního řízení se ve smyslu § 121 odst. 3 občanského zákoníku považují za náklady spojené s uplatněním pohledávky; protože však jde o nárok, jenž má základ v procesním právu, je výše těchto nákladů spojených s uplatněním pohledávky kvantifikována teprve (pravomocným) rozhodnutím soudu o přiznání jejich náhrady. Rozhodnutí o náhradě nákladů řízení má proto konstitutivní charakter nejen ve vztahu ke vzniku práva na náhradu nákladů řízení, ale i ve vztahu k její výši, neboť obé je závislé na rozhodnutí soudu. V penězích vyjádřené (přiznané) právo na náhradu nákladů řízení je proto nutno striktně odlišovat od „práva na rozhodnutí“ o náhradě nákladů řízení, jež je součástí civilního procesu a práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod; tyto dva aspekty nelze směřovat.

21. Stěžovatelka učinila předmětem ústavní stížnosti jen jednu specifickou část náhrady nákladů řízení, a to výši odměny za zastupování účastníka advokátem. Podle ustanovení § 151 odst. 2 o. s. ř. soud zásadně „určí výši odměny za zastupování advokátem (...) podle sazeb stanovených paušálně pro řízení v jednom stupni zvláštním právním předpisem“, avšak „odůvodňují-li to okolnosti případu, postupuje se podle ustanovení zvláštního právního předpisu o mimosmluvní odměně“ (výjimka z uvedené zásady).

22. Obecný soud přisoudil stěžovateli právo na náhradu nákladů řízení, zároveň však shledal, že existovaly důvody, pro které při určení výše odměny za zastupování účastníka advokátem nepostupoval podle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb., nýbrž postupoval podle advokátního tarifu; zjistil totiž, že šlo o věc velice jednoduchou, advokát učinil jen dva úkony právní služby, které na odborné znalosti a vynaložený čas nekladly žádné větší nároky, přičemž vzal zřetel na skutečný průběh projednávané věci, počet, charakter, obtížnost a časovou náročnost úkonů právní služby ve vztahu k předmětu řízení.

23. V rovině podústavního práva šlo o postup zákonem předvídaný a dovolený; byl podmíněn tím, že obecný soud pro takový závěr shledá odpovídající důvody, jež musí vycházet z posouzení všech okolností konkrétní věci – odklon od pravidla a využití zákonné výjimky musí ve svém rozhodnutí řádně a přesvědčivě odůvodnit. V postupu, který není odpovídajícím způsobem vysvětlen, by bylo lze spatřovat jisté prvky libovůle a nahodilosti. Otázka náhrady nákladů řízení by mohla nabýt ústavněprávní dimenzi v případě, kdy by úvahy soudu v důsledku naprosté libovůle vybočily z pravidel upravujících řízení nebo jeho část (srov. nález sp. zn. III. ÚS 224/98 ze dne 8. 7. 1999 (N 98/15 SbNU 17), nález sp. zn. III. ÚS 727/2000 ze dne 17. 5. 2001 (N 75/22 SbNU 145), nález sp. zn. II. ÚS 814/08 ze dne 21. 5. 2008 (N 97/49 SbNU 451), dostupné in <http://nalus.usoud.cz>).

24. Ústavní soud však v souzené věci žádné pochybení, které by si – jak shora uvedeno – vyžádalo jeho zásah, neshledal. V případě rozhodování o náhradě nákladů řízení je třeba přihlížet ke všem okolnostem v projednávané věci, které mohou mít vliv na stanovení povinnosti k náhradě nákladů řízení, jež účastník vynaložil k účelnému uplatňování nebo bránění práva. Úkolem obecného soudu proto není pouze mechanicky rozhodnout o náhradě podle výsledku sporu, nýbrž vážit, zda tu neexistují další rozhodující okolnosti mající podstatný vliv na přiznání či nepřiznání náhrady účelně vynaložených nákladů, resp. jakého z možných způsobů jejího určení využije. I přes široký prostor pro úvahu, který občanský soudní řád v tomto směru soudům poskytuje a který v sobě skrývá nebezpečí nejednotnosti posuzování otázky nákladů řízení v judikatuře obecných soudů, zůstává zde zachován požadavek řádného odůvodnění rozhodnutí, které odpovídá zákonu, jakož i učiněným skutkovým zjištěním. Obecný soud výjimky dané ustanovením § 151 odst. 2 o. s. ř. část první věty za středníkem využil a svůj postup v odůvodnění rozsudku řádně vysvětlil; tím byly naplněny požadavky z hlediska ústavního přezkumu podstatné. V uvedeném proto nelze spatřovat porušení práva na spravedlivý proces.

25. Stěžovatelka k závěru obecných soudů též namítala, že vzhledem k dosavadní judikatorní praxi mohla očekávat, že stran náhrady nákladů řízení bude postupováno jen podle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb.; ostatně sama „preventivně“ nalézacímu soudu tvrdila, že nejsou dány důvody ani pro postup podle ustanovení § 150 o. s. ř., ani podle ustanovení § 151 odst. 2 o. s. ř.

26. Stěžovatelka se mýlí v tom, že v jejích konkrétních sporech jsou obecné soudy vázány dosavadní judikatorní praxí a že jí v tomto směru vzniklo legitimní očekávání; obecné soudy v řízeních, která jsou takto specifická, dosud otázku náhrady nákladů řízení jednoznačně nevyřešily.

27. Specifikum spočívá v tom, že zaprvé jde o řízení, v němž proti rozsudku nalézacího soudu není odvolání přípustné (řízení o tzv. bagatelní věci), zadruhé jednotlivé žaloby se v zásadě liší jen údaji o žalovaných a žalované částce (jde o tzv. formulářovou žalobu), zatřetí jde o pohledávky ze smluv, kde jednou ze stran byl spotřebitel, začtvrté jde o smlouvu, nebo podmínky jiného právního důvodu k plnění, při nichž je spotřebitel fakticky vyloučen z možnosti sjednat si je s jiným obsahem (typicky půjde zejména o smlouvy o přepravě, dodávce tepla nebo energií, spotřebitelském úvěru, běžném účtu, o poskytování služeb informační společnosti, o poskytování služeb elektronických komunikací, o pojistné smlouvy, o regulační poplatky podle zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů). Pravidelným (nikoli nutným) rysem je, že právo na peněžní plnění vymáhá jiný než původní (originální) věřitel a žalobce s žalovanými pohledávkami obchoduje, přičemž očekává, že výše náhrady nákladů řízení bude soudem přiznána právě podle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb.;

symptomatické je dále, že zisk takového podnikatele není dán kupř. rozdíly cen při vlastním obchodováním s pohledávkami, ale má být generován paušálně stanovenými náhradami nákladů soudního řízení, které v těchto případech významně převyšují skutečně vynaložené náklady potřebné k účelnému uplatňování nebo bránění práva.

28. Pojem „formulářová žaloba“ je nutné přiblížit: zpravidla se bude jednat o návrh, mající podobu využitého vzoru, jenž se od něj bude odlišovat jen v minimální míře, a to právě takové, aby mohl být návrh co do určitosti osob účastníků a předmětu řízení dostatečně individualizován; základ právní argumentace, včetně její stylizace a formálního vyjádření však bude totožný či jen s drobnými odchylkami. Soudy prvního stupně jej „odhalí“ i díky jednotě v osobě žalobce, jejího právního předchůdce, anebo jejího advokáta. Z takových okolností je nutné uzavřít, že sepsání tzv. formulářové žaloby představuje spíše administrativní úkon, než provedení úkonu právní služby.

29. Jak je vyloženo v předchozích dvou bodech, návrhy budou vystižitelné již ve své druhové charakteristice, půjde o typový návrh, který je však natolik zvláštní a vymykající se běžnému návrhu na zahájení řízení, že je způsobilý ovlivnit přístup soudu v rozhodování o právu na náhradu nákladů řízení již v jeho počátku a není tak potřeba zkoumat jen konkrétní okolnosti souzeného případu, jež jsou z povahy věci abstrahované od celkového kontextu jednání žalobce. V tomto směru již neobstojí stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2008 sp. zn. Cpjn 201/2008, dle kterého „Při určování odměny za zastupování advokátem nebo notářem nejsou důvodem pro postup podle ustanovení zvláštního právního předpisu o mimosmluvní odměně okolnosti, že advokát činil v řízení úkony formou automatizovaných výstupů a podání, že spor je veden o nízkou částku, že projednávaná věc není právně složitá nebo náročná, že řízení bylo krátké, že se jedná o obdobné žaloby nebo že nároky mohly být uplatněny jednou žalobou anebo jiné typové charakteristiky věci, nýbrž jen konkrétní (individuální) okolnosti případu.“ Nejvyšší soud při tvorbě uvedeného stanoviska nebyl konfrontován s živelným uplatňováním žalob o zaplacení bagatelních částek, kde cílem žalobce nebylo získat právo na zaplacení žalované částky, ale především právo na paušální náhradu nákladů zdaleka nedosahující jím skutečně vynaložené náklady; ve stanovisku vystižený princip legality však musí – z důvodů v tomto rozhodnutí vyložených – ustoupit principu spravedlnosti, které se musí dostat jak ve vztahu k věřitelům, tak i k jejich dlužníkům.

30. Zákonodárce v zájmu zrychlení soudního řízení přistoupil ke konstrukci, kdy soudy mohou ve vztahu k náhradě nákladů řízení abstrahovat od reálného průběhu řízení, jestliže zvítězivšímu, advokátem zastoupenému, účastníkovi stanoví vyšší odměny za zastupování advokátem právě podle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb. Současně však soudům zůstal zachován prostor, aby ve svých rozhodnutích zohlednily nejen okolnosti průběhu řízení, ale i případné chování účastníků a jejich poměry konstituované ještě před jeho zahájením (viz ustanovení § 143, § 147 odst. 1, § 150 a § 151 odst. 2 o. s. ř.). Soudy totiž musejí dbát i toho, aby jednotlivých právních institutů, konstrukcí, domněnek a fikcí, nebylo v rozporu s jejich účelem zneužíváno. Má-li být rozhodnutí o náhradě nákladů řízení zřejmým a logickým ukončením celého soudního řízení, pak soud musí důkladně zvážit všechny okolnosti případu a v odůvodnění náležitě vyložit, proč se mu s ohledem na jejich existenci jeví jako spravedlivé rozhodnout způsobem, který se od pravidla stanoveného v § 151 odst. 2, věta první, část věty před středníkem, odchyluje. Taková okolnost, ospravedlňující alternativní způsob rozhodnutí, nastane, půjde-li o návrh popsany v bodech 27 a 28.

31. Ústavní soud se vzhledem k námitkám stěžovatelky musí vyjádřit i k výši přiznané náhrady nákladů řízení. Ta má obecně, jak shora naznačeno, kompenzovat účelně vynaložené náklady zvítězivšího účastníka řízení při uplatňování nebo bránění svého práva. V řízeních, uvedených v bodě 27 shora, je typické, že tyto náklady jsou vzhledem ke všem okolnostem nižší, než jak jejich náhradu paušálně stanoví právní předpisy podzákonné právní síly (vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb., nebo advokátní tarif); ty totiž pohřichu takovou situaci nepředvídají. Obecné soudy proto měly přistoupit k překlenutí mezery v platném právním řádu. Za základ svých úvah měly vzít předpoklad, že určení výše odměny za zastupování advokátem musí vycházet z faktu, že úkony právní služby jsou poskytnuty v zásadě jen při podání první formulářové žaloby, a v dalších řízeních pak jen dle eventuálního vývoje toho kterého řízení. Zároveň však měly zvážit, že úspěšnému žalobci, zastoupenému advokátem, jenž podal návrh splňující kritéria dle bodu 27 shora, vznikají náklady vždy, a to i přesto, že by podané návrhy bylo lze kvalifikovat jen jako administrativní úkony a nikoli úkony právní služby. Obecné soudy mohly uzavřít, že se jim, a to s ohledem na nutnost dodržení principu proporcionality mezi výší vymáhané částky a náhrady nákladů, jako spravedlivé jevílo, a to jak ve vztahu k předmětu řízení, jeho účastníkům, a okolnostem zmíněným v bodě 27, ale též s ohledem na plynulost řízení před soudy prvního stupně, určit výši odměny za zastupování advokátem jako ekvivalent jednonásobku vymáhané jistiny. Takové úvaze by z pohledu požadavků vyvěrajících z práva na spravedlivý proces a práva na právní pomoc nebylo co vytknout. Sluší se podotknout, že obecné soudy jsou k podobným úvahám oprávněny už z toho důvodu, že způsob výpočtu a určení výše odměny za zastupování advokátem je stanovena právním předpisem podzákonné právní síly, přičemž „[s]oudce je při rozhodování vázán zákonem ... a je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem (viz čl. 95 odst. 1 Ústavy). Soudy však vyšly stěžovatelce vstříc, nad rámec řečeného, a proto Ústavní soud neshledává nic, co by založilo důvod ke zrušení napadených rozhodnutí.

32. Při ústním jednání zástupce stěžovatelky argumentoval i rozsudky obecných soudů v jiných řízeních, které se nestaly předmětem řízení o této ústavní stížnosti, přičemž poukázala na naprosto rozdílnou rozhodovací praxi obecných soudů ve věci náhrady nákladů za zastoupení advokátem. Ústavní soud právě proto, že jde vždy o věci bagatelní, ve kterých není odvolací řízení přípustné, a v rámci soustavy obecných soudů není vytvořen prostor pro sjednocování judikatury, přistoupil v této právní věci k rozhodnutí formou nálezu, umožňujícího judikaturu soudů sjednotit. Pokud stěžovatelka argumentovala analogickou situací v majetkových sporech směnečné a šekové povahy, pak Ústavní soud této argumentaci nepřisvědčil s ohledem na to, že v těchto věcech jde o spory rozhodované ve dvoustupňových řízeních, kde obecné soudy naopak dostatečný prostor pro sjednocování judikatury mají.

33. S ohledem na naléhavost a závažnost dopadů řešené právní otázky je ospravedlnitelné, aby *rationes decidendi* tohoto nálezu byly aplikovány ve všech dosud pravomocně neskončených řízeních.

34. Nad rámec nosných důvodů je nutné dodat, že se původní věřitel nachází v obdobné situaci jako stěžovatelka (žalobce). Spory tohoto druhu tvoří (tvořily, mohou tvořit) jeho běžnou agendu, k jejímuž obstarávání a vyřizování se může dostatečně materiálně a personálně vybavit. I původní věřitel by proto mohl uplatňovat náhradu účelně vynaložených nákladů „za zastoupení“ (byť by nebyl zastoupen právě advokátem), která by mohla být z obdobných důvodů stanovena paušálně kupř. ve výši 10 % z vymáhané jistiny. V uvedených souvislostech považuje Ústavní soud za vhodné upozornit obecné soudy (ve spojitosti s jejich rozhodovací činností) též na to, že k eventuální aplikaci ustanovení § 150 o. s. ř. existuje podrobná judikatura Ústavního soudu, která blíže vymezila procesní podmínky

jeho využití, zejména pak, že soud musí dát procesně úspěšnému účastníkovi příležitost, aby se mohl vyjádřit k možnému uplatnění § 150 o. s. ř., jakož i k případným důkazům, kterými by měla být důvodnost jeho aplikace podložena.

35. Ústavní soud opět (nad rámec nosných důvodů) zdůrazňuje, že zákonodárce zřejmě oprávněně označil spory o peněžitá plnění do 2 000 Kč jako spory „bagatelní“, nicméně zákonem č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, byla tato částka zvýšena na 10 000 Kč. Z pohledu vnitřní konzistence právního řádu jde o částku určenou nahodile, neboť kupř. u trestných činů, k jejichž spáchání jeden ze znaků skutkové podstaty trestného činu vyžaduje vznik škody, je rozhodující částkou 5 000 Kč; z pohledu reálných příjmů obyvatelstva se současná „bagatelní“ částka téměř rovná průměrnému, měsíčně poskytovanému, starobnímu důchodu, anebo polovině průměrného měsíčního čistého výdělku (mzdě) zaměstnance (blíže viz internetové stránky Českého statistického úřadu <http://www.czso.cz> a Ministerstva práce a sociálních věcí <http://www.mpsv.cz/cs/>). Protože v souzené věci šlo o peněžité plnění, nepřevyšující hranici 2 000 Kč, neměl senát Ústavního soudu prostor, aby řízení přerušil a plénu Ústavního soudu předložil návrh na zrušení právního předpisu podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy. Uzavírá proto, že se otázky přezkumu přiměřenosti hranice, která vylučuje přístup k odvolacímu soudu, bude věnovat v přílehlavějším případě.

36. Konečně si Ústavní soud nemůže odpustit vyjádření údivu nad přístupem vedlejších účastníků, kteří se mohli dovolávat principu proporcionality mezi výší vymáhané částky a výší náhrady nákladů, jak popsáno v bodu 31, avšak jen a výhradně ku své škodě neaktualizovali údaje o svém trvalém pobytu, anebo nevyužili možnosti dané jim ustanovením § 10b zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů, a na písemnou žádost si nenechali v evidenci obyvatel vést též údaj o adrese, na kterou jim mají být doručovány písemnosti. Obecně lze konstatovat, že nedosažitelnost žalovaných ze strany státních orgánů je – při existenci celé řady i bezplatných poraden, poskytujících alespoň hrubé, avšak užitečné informace o možnostech právní ochrany před žalobou – jednou z významných příčin, proč posléze žalovaní čelí „neočekávanému“ vymáhání již pravomocných exekučních titulů.

37. Ústavní soud s ohledem na shora uvedené uzavírá, že obecné soudy sice volily při rozhodování o náhradě nákladů řízení výjimečný postup, ten však stále vycházel ze zásady úspěchu ve věci, pro své rozhodování měly zákonnou oporu, použití zákonné výjimky bylo dostatečně odůvodněno a v kontextu všech skutečností šlo o rozhodnutí rámcově předvídatelná, čímž byl naplněn i jeden z předpokladů spravedlivého rozhodování a právní jistoty.

IV.

38. Poté, co stěžovatelka rozsah petitu ústavní stížnosti při ústním jednání omezila, Ústavní soud v souladu s ustanovením § 77 zákona o Ústavním soudu řízení o návrhu v části směřujícímu proti výrokům, jimiž obecné soudy ve věci samé vyhověly žalobě stěžovatelky, jak ve výroku I uvedeno, zastavil.

39. Stran zbývající části ústavní stížnosti Ústavní soud konstatuje, že výroky, jimiž obecné soudy rozhodly o náhradě nákladů řízení stěžovatelky, nedošlo k porušení stěžovatelčích ústavním pořádkem zaručených základních práv a svobod, a proto této části návrhu podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy nevyhověl, a ústavní stížnost, jak ve výroku II uvedeno, podle ustanovení § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl.

P o u č e n í : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 29. března 2012

Vojen Güttler
předseda senátu